

Compromís, esperança, educació i futur

L'educació es mou entre dos pols complementaris: per una banda, una dimensió anamnètica que ens recorda la necessitat de conservar allò que ha suposat un important esforç d'aconseguir i que és valuós per a les persones i per a la societat; de l'altra, una dimensió de canvi i de transformació que neix del sentit crític sobre els aspectes negatius que es deriven del món que s'ha construït. Per transformar cal tenir imaginació i animositat davant del desconegut, però a la vegada una història, unes referències que, des de la consciència crítica, permetin identificar allò que val la pena conservar. No és fàcil trobar l'equilibri entre aquests dos pols: si la balança cau en excés cap al costat de la conservació, el futur pot ser la reproducció d'allò que dóna seguretat però que, per por d'allò desconegut, pot portar a un món previsible, continuista, decadent i resignat; ara bé, si la balança es decanta massa cap a la desconfiança en la conservació i la necessitat de transformació que té valor en ella mateixa, el futur pot ser una seqüència de canvis sense un horitzó precís que s'arrisca a perdre les referències, a quedar orfe d'història i d'experiència i a repetir els errors del passat.

Aquesta dicotomia entre conservació i transformació no és nova. Expli-cava Bogdan Suchodolski els anys seixanta en la seva obra *Pedagogia de l'essència i pedagogia de l'existència* que en aquell moment l'educació es trobava en una cruïlla difícil: calia decidir si havia de ser una preparació per viure en aquesta civilització que –deia literalment– *porta cap a la catàstrofe*, o si bé havia de prendre part en una decidida lluita per a millorar-la.

La seva posició s'alineava amb les propostes d'una educació per al canvi i per a la transformació que fos capaç de parlar d'allò que es podia arribar a ser i de superar la reproducció del que ja s'era. Una educació que havia de descansar en un ideal utòpic d'esperança, idea que ja havia desenvolupat Ernst Bloch a mitjan anys cinquanta en el seu cèlebre *El principi esperança* i que més tard reprendrien Erich Fromm a l'inici dels anys vuitanta amb *Tenir o ésser* i molt més tard Paolo Freire, a mitjan noranta, amb *Pedagogia de l'esperança*.

Des d'aquesta perspectiva, l'educació havia de tenir la voluntat de participar activament en la construcció d'un *nou món*, d'un futur que havia de néixer com a resposta a les evidències d'un món acabat i contra unes dinàmiques deshumanitzadores que portaven la civilització cap a un carreró sense sortida. Suchodolski definia la seva posició citant la frase de l'escriptor de ciència ficció H. G. Wells segons el qual “l'època contemporània és una cursa entre l'educació i la catàstrofe”.

Ara bé, com definir la idea d'un *món nou*, quan la vida és dinàmica, oberta i canviat? Com interpretar la idea de transformació si finalment hi ha caducitat en tot allò que es transforma? Quines han de ser les claus per encarar un futur d'incertesa i d'imprevisibilitat sense renunciar al canvi però aprofitant i donant continuïtat a allò que ens legitima com a societat humanitzada? I com traslladar aquests ideals a accions quotidianes, tangibles, amb evidències de millora i de canvi?

L'ideal del *món nou* ha de ser un horitzó utòpic de referència més que no pas una realitat tancada i acabada. En primer lloc perquè tot allò que es concreta en una estructura definida tard o d'hora acaba caducant. En segon lloc, perquè en un món plural, dinàmic i canviant no és possible definir una forma única de societat. Precisament, el gran aprenentatge del segle passat és la impossibilitat de trobar una essència que defineixi aquest *nou món*. Des d'aquesta perspectiva, l'ideal utòpic de l'educació que es basa en l'esperança ha de ser la utilització del coneixement per ajudar a construir una societat que neix i que sorgeix de les aspiracions individuals i col·lectives sobre el món que voldríem tenir, pensant en la dignitat de les persones i en el benestar de les generacions futures.

Ara bé, perquè aquest ideal utòpic tingui unes mínimes possibilitats de reeixir-hi, ha de partir d'un principi de realitat que es preocupi per trobar ponts entre les il·lusions ideals i les accions possibles que han de dur a terme persones concretes en contextos no ideals. El món que es construeix sempre serà imperfecte, limitat, ple d'incerteses i generador d'insatisfaccions. Pensar en ideals no ha d'estar oposat a construir realitats plenes de limitacions. Es tracta de tenir una esperança realista (una *racionalitat utòpica*, en paraules de Bloch) que permeti descobrir els aspectes positius del que s'està construint i que les imperfeccions siguin el motor i la inspiració per seguir avançant cap a aquest *món nou*. I haurà d'estar impulsat per la voluntat col·lectiva de construir des de l'autoètica (en paraules de Morin) i l'autoexigència personal.

L'educació social és una professió que ha sabut situar-se en aquesta perspectiva de canvi i transformació des de les petites accions quotidianes. Mitjançant la seva pràctica, l'educació social ha demostrat que té vigència la vella aspiració segons la qual l'educació pot contribuir a transformar el món i que es poden fer petites revolucions en el treball del dia a dia per millorar la qualitat

de vida de les persones, crear condicions per a l'exercici dels drets fonamentals i construir societats més acollidores i humanitzades. És un exemple de com l'educació pot ser per a tothom, democràtica, plural, respectuosa amb la diversitat, sensible al patiment, comprensiva, amable i acollidora. I també és un exemple de com es pot fer política des de l'exercici professional, ara que la política està tan desprestigiada.

L'educació social ha entroncat amb la tradició de l'esperança i de la utopia, elements necessaris per imaginar un món nou, però ho ha fet des d'un principi de realitat que la humanitza. Des de l'educació social s'ha entès que no hi ha un *nou món* tancat i definit, i que la idea utòpica que representa és el motor i la guia que impulsa el canvi i orienta en una direcció humanitzadora. També ha entès que allò que es construeix és el resultat d'un procés dinàmic d'integració d'aspiracions diverses i plurals, de manera que cal estar en una permanent negociació i actitud de renúncia per concretar en evidències reals les essències d'un món millor. En aquest sentit, l'educació social ha demostrat ser una professió generosa que sempre té en compte l'altre (un altre professional, la persona atesa, la societat en el seu conjunt).

L'ideal utòpic cal redefinir-lo periòdicament per evitar que es desvinculi del que tant la professió com la societat necessiten. El rigor, la professionalitat, l'autoexigència, el domini tècnic, la voluntat de cuidar i el sentit del deure i de la responsabilitat són els instruments de què disposa el professional per portar endavant aquest ideal utòpic esperançat d'un món nou.

Jesús Vilar Martín
Professor de la Facultat d'Educació Social i Treball Social
Pere Tarrés - Universitat Ramon Llull